

BIJDRAGE

Cyriel Buysse en het biefstuksocialisme

Spiegel van de beeldvorming over socialisme en socialisten in Vlaamse romans. Een bericht over een lopend onderzoek

Bart De Nil (Universiteit Gent)

Feiten of mythen : een probleemstelling

In heel wat Vlaamse romans kan men een aantal, veelal indirecte, verwijzingen lezen naar de arbeidersbeweging in het algemeen, de sociaal-democratie in het bijzonder. In mijn onderzoek wil ik niet al deze beelden inventariseren en reproduceren, maar nagaan in hoever we hier met feiten dan wel met mythen te maken hebben. De werktitel van mijn onderzoek luidt dan ook : "De beeldvorming van de sociaal-democratie in de Vlaamse roman." Natuurlijk is deze werktitel veel te ruim en daarom heb ik gekozen voor een bepaalde chronologische en geografische afbakening. Chronologisch is er enkel een begindatum nl. 1885, met de oprichting van de Belgische Werklieden Partij, een einddatum is er niet. Dit is het gevolg van mijn vraagstelling waarin ik ook wil nagaan wat het effect is van deze beeldvorming. Het zou b.v. best kunnen dat een eigentijds auteur in zijn roman elementen opneemt uit oudere romans. Persoonlijk ben ik vooral geïnteresseerd in de beginperiode van de sociaal-democratie. Het gevolg hiervan is dat mijn geografisch kader voornamelijk binnen Oost-Vlaanderen te situeren zal zijn. Vooral de 19e eeuwse realistische roman kan een boeiende bron vormen voor de geschiedenis van de sociaal-democratie. Ook Carlo

Ginzburg beaamt dit : "Het verband tussen het romanverhaal en het verhaal zoals de historicus dat vertelt houdt mij bezig. Ik wil daar nog eens verder over nadenken. [Na een kort zwijgen vervolgt hij:] Ik denk dat de negentiende-eeuwse roman een uitdaging inhoudt voor de historici, waarop zij nog niet zijn ingegaan en die zij nu pas beginnen te begrijpen. Paradoxaal genoeg is de realistische roman tegelijk het model dat de historici in hun weergave van het verleden volgen. Ik denk dat deze verschillende soorten vertellingen onderzocht moeten worden." ⁽¹⁾

Als voorbeeldcasus : het "biefstuksocialisme"

Om een duidelijk beeld te geven van mijn verhandeling, heb ik al een kleine casus uitgewerkt, nl. dat van het "biefstuksocialisme". Iedereen is wel vertrouwd met de term "biefstuksocialisme", een begrip dat gemeengoed is geworden en als scherts gebruikt om die sociaal-democraten aan te duiden die zich bezighouden met materiële bekommernissen. Algemeen wordt aangenomen dat de term ontstaan is in 1905 tijdens één van de debatten n.a.v. de vernederlandsing van de Gentse Hogeschool. Zo luidt o.a. de versie die Hendrik De Man geeft in zijn autobiografie *Après Coup*, uit 1941, waarin staat

DE KOE VAN DE DOKKERS

RAADSEL : HOEVEEL KOEKENS ZIJN ER DAAR ?

Al wie een goed antwoord inzendt krijgt 'nen' beafsteek van Anseele. Toe jongens, spoedig vooruit of de laatste brok wordt in Antwerpen opgeëten (collectie KADOC, De Trommel, 30 mei 1912. Met dank aan Luc VINTS, afdelingshoofd audiovisuele documentaire KADOC)

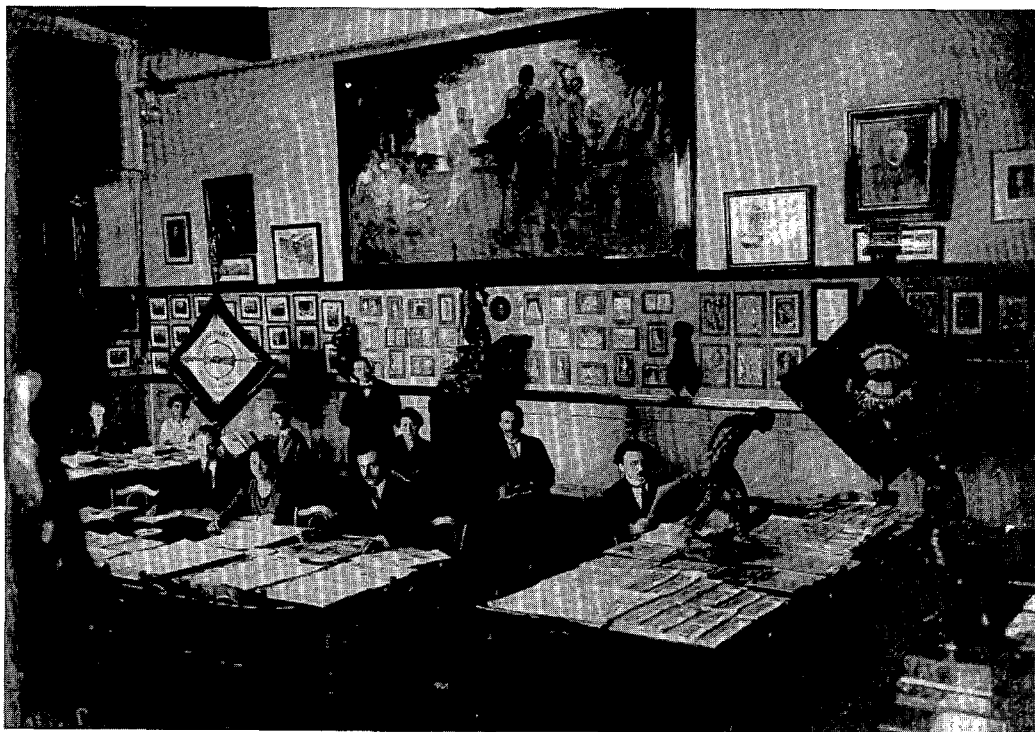
geschreven : "Peu de temps auparavant [voor het debat], dans une assemblée publique devant un public ouvrier, à la question rhétorique d'un orateur : "Que veut le peuple flamand ?" un militant socialiste avait répondu du fond de la salle "des bifstecks !". (2).

De waarheid is echter dat de romanschrijver Cyriel Buysse de term biefstukken al verwerkte in zijn roman 'n Leeuw van Vlaanderen, verschenen in het voorjaar van 1900. Buysse beschrijft een meeting waarin hij "de socialistische voorman van Gent" Jan Kappuyns het volgende laat zeggen : "Loater, as we zuu goed Frans zulle keunen as de flaminganten, die onder mallekoar alteid Frans spreiken, zulle we dan uuk meschien Vloamsche verzen en romans lezen ofschreiven. Veur 'tugenblik hên we wat anders nudig. Veur 'tugenblik 'n zein 't gien romans noch gien verzen die we moeten hên, moar buufstikken..." (3).

De Jan Kappuyns die Buysse in deze meeting beschrijft is ongetwijfeld de leider van de Gentse socialisten Edward Anseele. Het historisch duiden van de figuur Jan Kappuyns zal in een ander deel gebeuren. Toch ben ik nu al overtuigd dat Kappuyns een contractie is van twee figuren, nl. Anseele en een andere Gentse socialist Ferdinand Hardijns bijgenaamd "den harden". In literatuurgeschiedenissen en werken over Buysse spreekt men steeds over een "realistisch" portret, net alsof Buysse Anseele persoonlijk kende. Wat niet onlogisch is, gezien het feit dat Buysse in 1898 samen met Anseele en o.m. de bisschop van Gent, mgr. Stillemans, lid was van de "Association flamande pour la vulgarisation de la langue française". Een vereniging die zich de verspreiding van de Franse taal en cultuur in Vlaanderen tot doel had gesteld (4). De vraag die men zich kan stellen is of "biefstukken" het product zijn van Cyriel Buysse's levendige verbeelding of zijn er historische wortels. Guy Vanschoenbeek vermeldt in zijn doctoraalscriptie *De wortels van de sociaal-democratie in Vlaanderen* : "... dat men in alle verslagen van meetings en debatten in Vooruit geen verwijzing vindt naar de beruchte uitspraak." (5). Wanneer men voor enkele debatten, waarin de

term zou kunnen gevallen zijn, er *Le Bien Public*, *Le Journal du Gand* en *Het Volksbelang* op naslaat, vindt men geen verwijzing. Wanneer men via de literatuur tracht te zoeken naar de bron van het biefstucksocialisme, komt men tot enkele eigenaardige vaststellingen. Twee versies duiken op, de eerste, reeds bovenvermelde, versie van Hendrik De Man uit 1941. Wat op zich al een licht gewijzigde versie is van deze die hij gaf in zijn boek *Nationalisme en Socialisme* uit 1931; waarin hij hetzelfde verhaal plaatst in het debat zelf en de spreker beschreven werd als "flamingantisch" (6). De andere versie legt de uitspraak in de mond van Edward Anseele. Eén van de vroegste vermeldingen vindt men bij Paul Fredericqs' *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche beweging*, deze schreef : "... [dat] de meeste socialisten in hunne beweging eerst en vooral eene "biefstukkenwestie" zien, zooals hun Gentsche aanvoerder Edward Anseele zoo schuldachtig brutaal pleegt te zeggen." (7). Fredericqs' bron, nl. *Het Volksbelang*, geeft echter geen vermelding van "biefstukken". Fredericqs' versie vinden we terug in Maurits Basses geschiedenis van de Vlaamse beweging van 1905 tot 1930, uit 1933 (8). Later ook in Leo Picards *Geschiedenis van de Vlaamse en Groot-Nederlandse beweging*. Die schreef : "Anseele had eens gezegd, dat het niet ging om mooie Vlaamse woorden maar om biefstukken. Daar had men dan, volgens sommigen, de gruwelijke materialist." (9).

Deze twee verhalen leiden ieder hun eigen leven, om een voorbeeld te geven : in *De geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging in België* onder de redactie van wijlen Jan Dhondt, vindt men beide versies naast elkaar. Michel Oukhow nam in zijn artikel *Socialisme en de Vlaamse beweging* de versie van De Man uit 1931 over (10). Terwijl een tiental pagina's daarvoor Emiel Willekens in zijn artikel *Sociale tendenzen in de Vlaamse literatuur 1885-1914* schreef dat : "... 'n Leeuw van Vlaanderen bevat in elk geval een weergave van de befaamde toespraak over biefstucksocialisme [van Edward Anseele]." (11). Welke toespraak Willekens bedoelt, is niet te achterhalen.

Leeren vereert : het Vlaamse volk wil boeken verorberen

Wel kan men stellen dat elke verwijzing naar "biefstukken" zich situeert na 1900, dus na Cyriel Buysse. Tot dan is er nog geen enkele bron opgedoken die de oorsprong van de "biefstukken" zou plaatsen vóór 1900.

Wat is dan de oorsprong van onze "biefstukken". Het antwoord moet men zoeken in een artikel van Cyriel Buysse *Het socialisme en de Vlaamse landlieden* uit 1895. Hierin kan men het volgende lezen: "De socialistische kopstukken, wetend wat het volk van hen verwacht en waaraan het nu vooral behoefte heeft, spreken hen enkel van zijn stoffelijke welvaart en verwaarlozen, met een lichtzinnigheid, die zij wellicht later zullen betreuren, zijn wijsgerige en religieuze ontwikkeling." (12). Deze beeldvorming van het socialisme dat zich enkel met de "stoffelijke welvaart" bezighield, overheerste binnen traditioneel flamingantische hoek. Flaminganten die zelf geloofden in de geestelijke en zedelijke emancipatie van de ar-

beiders, vooral via onderwijs, om hen zo als het ware op te heffen naar betere levensomstandigheden (13). Deze tegenstelling, zonder het biefstuksocialisme te noemen, vindt men constant terug in de bronnen.

Guy Vanschoenbeek wijst erop dat de gelijkschaking van het socialisme als biefstukpolitiek gedeeltelijk ten onrechte is (14). Er zijn verschillende studies om dit aan te tonen. In haar licentiaatsverhandeling *Kulturele uitingen van socialisten te Gent* schrijft Marleen Heyse: "[dat] vanaf 1895 beginnen de kulturele eisen meer op de voorgrond te treden." (15). We kunnen dit ook zien aan het bezit van de Vrijzinnige Werkmansbibliotheek: o.m. Nederlandstalig werk van Streuvels, Van Eeden, Gorter, Teirlinck, Buysse, Meyersmans, enz., was ruim vertegenwoordigd (16). Hoewel men geen cijfers heeft over de uitlening heb ik nagegaan, a.d.h.v. de *Boekenlijst der Vrijzinnige Werkmansbibliotheek*, waarvan het vroegste

exemplaar dateert uit 1898, dat Cyriel Buysse goed vertegenwoordigd was en zijn werk kort na publikatie werd opgenomen ⁽¹⁷⁾. Een *Leeuw van Vlaanderen* staat al vermeld in de boekenlijst van 1901 waaruit kan afgeleid worden dat het "biefstuk"-citaat gekend was. Guy Vanschoenbeek schrijft: "Het lijkt mij een evidentie dat een beweging die meer vrije tijd en een beperking van de arbeidsduur hoog in haar vaandel droeg (de fameuze drie achten waar de socialistische feestdag bij uitstek, 1 mei, om draaide) ook initiatieven zou ontplooiën op het vlak van de invulling van de verworven vrije tijd : wat ging men allemaal doen in die acht uren "uitspanning"." ⁽¹⁸⁾.

Niet enkel het beeld van de beweging klopt niet maar het beeld van de arbeiders zelf in de 'n *Leeuw van Vlaanderen* is niet dat van een moreel verzonken massa die zich gedroegen als "wilde beesten" wanneer Kappuyens "buufstukken" uitschreeuwde ⁽¹⁹⁾. Er zijn voor de periode rond 1900 een groot aantal meetings en debatten geweest waarin het tegendeel kan worden bewezen ⁽²⁰⁾. Als voorbeeld noem ik het debat over collectivisme, gehouden in 1904, tussen Arthur Buysse, liberaal volksvertegenwoordiger -de jongere broer van Cyriel Buysse- en Aimé Bogaerts, de hoofdredacteur van het dagblad Vooruit. Een onnoemelijk saai debat, vol theoretische bespiegelingen, maar waar toch 1600 mensen aanwezig waren. En met het verbod om te "smoren" omdat Arthur Buysse leed aan een verkoudheid ⁽²¹⁾.

Biefstukpolitiek was in oorsprong een beeld dat gebruikt werd tegen het socialisme zoals staat in de documenten van en over Anseele: "Voor den oorlog 1914-1918 en ook na 1918 werd door burgerlijke Vlaamsgezinden heel wat gepraat over "biefstukpolitiek". Daarmede probeerde men de Gentsche socialisten in het algemeen, en vader Anseele in het bijzonder, te treffen." (inleiding in het cursief) ⁽²²⁾. Duidelijk voorbeeld hiervan is het opschrift bij een karikatuur, verschenen in het Gents katholiek kiesblaadje *De Trommel* n.a.v. een dokstaking in mei 1912, Anseele is dan schepen van de haven. De tekst luidt: "al wie wil krijgt beafstuk van

Anseele" ⁽²³⁾. Biefstukpolitiek werd een emanatie van de pragmatische "nemen-wat-ge-krijgen-kunt-houding" van Anseele ⁽²⁴⁾. Toen in 1934 de Bank van de Arbeid (BBA) als gevolg van de crisis en slecht beleid failliet ging, titelde De Gentenaar "Na de beefstukken-politiek van Anseele" en werd sterk tekeer gegaan tegen "de hatelijke beefstukkenpolitiek" ⁽²⁵⁾. In het begin verzetten de socialisten en in het bijzonder Anseele zich hier tegen. Anseele schreef in 1913 over Cyriel Buysse's 'n *Leeuw van Vlaanderen*: "... zijn *Leeuw* is een burger en christen-democraat en zijn socialist eene platte karikatuur van iemand die van anders niet spreekt dan van beafstukken, nog beafstukken en altijd beafstukken." ⁽²⁶⁾. Maar geleidelijk begon de sociaal-democratische beweging het beeld zelf te incorporeren. In 1937 schreef Anseele een artikel *Biefstukkenpolitiek. Een verwijt, waarop we fier zijn*, waarin hij de biefstukkenpolitiek verdedigde: "als zinbeeld van stoffelijk welvaren, van al de levensvreugde en het geestesgenot, die er mee verbonden waren". "Als", schrijft Anseele verder, "hij geen biefstuk mocht vragen, wat moest hij gevraagd hebben? Stokvisch, paardenlever, pense, schellekens, pattatten met ajuinsaus, toatsjespap en andere armoeplats, waarvan de werklieden beu waren?" ⁽²⁷⁾.

Het beeld van de biefstukpolitiek werd het beeld van Anseele. Hubert Lampo verwoordde dit misschien het best toen hij schreef over het biefstukken-citaat in "n *Leeuw van Vlaanderen*: "Het is één van de meest fascinerende brokken uit ons proza en ik zou er veel voor over hebben om haar, voorgedragen door een goed Gentse acteur als b.v. Robert Maes, op een langspeelplaat te bezitten." ⁽²⁸⁾.

Wat als Cyriel Buysse onze enige bron zou zijn geweest voor de sociaal-democratie in haar ontstaansperiode? Gelukkig hebben we de kans om, via andere bronnen, de beelden geschilderd door romanschrijvers te toetsen aan de historische werkelijkheid. Daaraan vastgekoppeld: wat was het effect van deze romans op de beeldvorming over de sociaal-democratie? Was het overheersend beeld: deze van de socialistische voormannen als bourgeois of platte materialisten, de so-

cialist als vrouwenverleider of drankorgel? Worden deze beelden overgenomen door de lezer of na verloop van tijd geïncorporeerd in de eigen mythevorming van de sociaal-democratie.

Het mag duidelijk zijn dat ik in mijn vraagstelling de romans vanuit verschillende invalshoeken benader. Gezien het feit dat ik voor mijn verhandeling geen enkele studie vond die ik als voorbeeld kon gebruiken om een methodologie op te stellen, was ik verplicht om zelf een werkschema uit te werken. Een volledige prospectie verrichten naar alle in Vlaanderen verschenen romans, op zoek naar geschikt materiaal, is gekkenwerk. Een andere manier is om via randliteratuur te zoeken naar geschikte romans. Hiermee bedoel ik de romans die handelen of fragmenten bevatten over de sociaal-democratie of sociaal-democraten. Als randliteratuur zijn er de verschillende studies over sociale tendensen binnen de literatuur, literatuurgeschiedenissen, enz.. Maar ook contemporaine bronnen bieden soms informatie over romans⁽²⁹⁾. De bedoeling is om tot een lijst van romans te komen waaruit ik dan een keuze kan maken. Niettemin lijkt het mij nuttig om voortdurend deze lijst aan te vullen en in mijn verhandeling op te nemen. Dit om de voor de hand liggende reden dat ik in mijn onderzoek slechts een beperkt aantal romans zal kunnen weerhouden en zo de kans wil geven aan anderen om via deze lijst verder te werken en deze lijst aan te vullen.

Esthetische criteria en het feit of men hier dan wel of niet met een "klassieker" te maken heeft zullen geen rol spelen in de keuze van een roman. De keuze zal geschieden volgens andere criteria: interesse in een auteur, het geografisch en chronologisch kader waarbinnen de roman zich afspeelt, het thema van de roman, enz.. Wel zal ik trachten ook minder bekende werken te behandelen, de zgn. tweede- en derderangs literatuur.

Het ligt niet in mijn bedoeling om een kwantitatieve benadering te maken, waarin ik zoveel mogelijk auteurs en hun romans behandel, maar eerder een kwalitatieve, waarin ik elke roman onderwerp aan een gedegen onderzoek in de diepte,

ernaar trachtend alle facetten van een specifieke roman aan te kaarten. Dit is ook mijn kritiek op de studies of verhandelingen die sociale thema's binnen de literatuur behandelen. Veel van deze studies blijven slechts aan de oppervlakte; de fragmenten worden wel aangehaald en geduid, maar het blijft bij een kritiekloos overnemen van beelden zonder deze te onderwerpen aan een studie in de diepte. Om het voorbeeld van het biefstuksocialisme opnieuw aan te halen: dit is meer dan een verwijzing naar Edward Anseele, het geeft een beeldvorming van de sociaal-democratie weer zoals die aanwezig was bij bepaalde tijdgenoten van Cyriel Buysse, maar is tevens een beeldvorming die door sociaal-democraten werd overgenomen.

De romans zal ik behandelen volgens auteur, belangrijk in dit opzicht is dat ik een korte biografische schets zal geven van de auteur, waarbij de nadruk zal liggen op de politieke en sociale relaties van de auteur. Voor Cyriel Buysse, bv., zal dit zijn: de contacten die hij had met zijn familie (Love-lings, Fredericqs), de politieke carrière van zijn broer Arthur, zijn contacten binnen de loge "La Liberté", de context van zijn woonplaats Nevele, enz.. De roman zelf zal ik expliciet analyseren: personen, gebeurtenissen, groepen, plaatsen worden uit de roman gehaald en steeds getoetst aan de historische realiteit. M.a.w. in hoeverre stroken deze beelden met het "wetenschappelijk" materiaal dat ons voorhanden is.

Een tweede deel zal erin bestaan na te gaan hoe deze beelden ontstonden en welk effect deze beelden hadden. Zijn ze het product van de auteurs fantasie of zijn het levensechte registraties van de werkelijkheid? Worden ze overgenomen binnen de algemene beeldvorming over de sociaal-democratie en worden het aldus mythes?

- (1) C. GINSBURG, *Omweg als methode. Essays over verborgen geschiedenis, kunst en maatschappelijke herinnering*, Nijmegen, SUN, 1988, p. 265.
- (2) H. DE MAN, *Après Coup*, Bruxelles/Paris, Toison d'Or, 1941, p. 68.
De memoires van Hendrik De Man zijn verzameld en geannoteerd uitgegeven door : M. VAN HAEGEDOREN, *Autobiografie van Hendrik De Man*, 1974. [citaat p. 115.]
De Man beschrijft de propaganda die door de Gentse studentenkring "Ter Waarheid", waarvan hijzelf lid was, gevoerd werd voor de vernederlandsing van de Gentse Hogeschool. Tevens het debat met Anseele in het socialistisch lokaal "Ons Huis".
- (3) C. BUYASSE, 'n Leeuw van Vlaanderen, in : *Verzameld werk. Deel 1*. Brussel, 1974, p. 963.
De roman gepubliceerd in 1900 maar al aangekondigd in 1898 in het voorwoord bij een vorige roman "Schoppenboer". Op.cit., p. XXXIII.
- (4) G. VAN SEVEREN, *Soixante années de vulgarisation de la langue française en Flandre*, Gand, Hoste, 1957, p. 49-50. - E. DURNEZ, *L'association flamande pour la vulgarisation de la langue française*. Een verzetbeweging tegen de vernederlandsing van de Rijksuniversiteit te Gent 1898-1914. Gent, RUG, onuitg. licentiaatsverhandeling, 1974.
- (5) G. VANSCHOENBEEK, *De wortels van de sociaal-democratie in Vlaanderen. "Le monde socialiste gantois" en de Gentse socialisten voor de Eerste Wereldoorlog*. Gent, RUG, Doctoraal proefschrift, 1992, p.158 voetnoot 287.
- (6) H. DE MAN, *Nationalisme en socialisme*, Brussel, De Wilde Roos, 1931, p. 32.
- (7) P. FREDERICQ, *Schets eener geschiedenis der Vlaamse beweging*, 1909, deel III, p. 388.
- (8) M. BASSE, *De Vlaamse beweging van 1905 tot 1930*, 1933, deel I, p. 112.
- (9) L. PICARD, *Geschiedenis van de Vlaamse en Groot-Nederlandse beweging*, 1959, deel II, p. 171.
In een later artikel, uit 1963, plaatst Picard Anseeles uitspraak in het debat met Sevens uit 1905. Hij voegt er verder aan toe dat dit gericht was tegen De Man. Bronnen voor deze veranderde visie geeft Picard, spijtig genoeg, niet. L. PICARD, *Socialisme en de Vlaamse beweging. Referaat*, 1963, p. 54.
- (10) M. OUKHOW, *Socialisme en Vlaamse beweging*, in : J. DHONDT, *Geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging in België*, 1960, p. 469.
- (11) E. WILLEKENS, *Sociale tendenzen in de Vlaamse literatuur*, in : op.cit., p. 457.
- (12) C. BUYASSE, *Het socialisme en de Vlaamse landlieden*, in : *De Gids*, 1895, 1, p. 215.
- (13) J. CRAEYBECKX, *Arbeidersbeweging en vlaamsgezindheid voor de eerste wereldoorlog*, Brussel, Paleis der Academie, 1978. - H. VAN VELTHOVEN, *Een onderzoek naar de standpunten in de Belgische Werkliedenpartij ten opzichte van de Vlaamse kwestie en Vlaamse beweging (1894 - 1914)*, Brussel, VUB, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1969.
- (14) G. VANSCHOENBEEK, *Anseele Edward (Edwardus Camillus) minister en socialistisch politicus*, in : *Nationaal Biografisch Woordenboek XIII*, Brussel, 1990, p. 40.
- (15) M. HEYSE, *Kulturele uitingen van socialisten te Gent 1885-1905*, 1974, p. 9.
- (16) *Id.*
- (17) CATALOGUS, *Boekenlijst der vrijzinnige werkmansbibliotheek van Gent*, Gent, Samenwerkende volksdrukkerij, 1898, p. 7. Buysse Mea Culpa (2 maal) [verschenen in 1895]
Op 't blauwhuis [1897]
Wroeging (3 maal) [1894]
Sursum Corda [1894]
Het recht van de sterkte (2 maal) [1893]
Op.cit., 1901, p. 7. [bijgekomen bij 1898] Buysse 'n Leeuw van Vlaanderen [1900]
Uit Vlaanderen [1899]
Te Lande [1900]
Schoppenboer [1898]
Op.cit., 1903, bijvoegsel, p. 16 [bijgekomen bij 1901] Buysse *Van arme mensen* [1901]
- (18) G. VANSCHOENBEEK, *De wortels van de sociaal-democratie in Vlaanderen*, op.cit., p. 661.
- (19) C. BUYASSE, 'n Leeuw van Vlaanderen, op.cit.
- (20) *Meetings : du Catillon tegen Hardijns op Zondag 14 november 1899* gehouden in het feestlokaal "Vooruit" met zo'n 2000 aanwezigen. Ook hier spreekt de Christen-democraat du Catillon over het socialisme dat zich enkel bezighield met de materiële behoeften van de arbeider - du Catillon tegen Anseele op 17 december 1899.
Meetings rond de beweging tegen het regeringsvoorstel rond de E.V. :26 juni 1899 in de Skatingring (Kuiperskaai te Gent) zo'n 2500 aanwezigen, 3 juli 1899 in de Skatingring en de Guillaume Tell zo'n 4000 aanwezigen.
[bron : G. VANSCHOENBEEK, *De wortels van de sociaal-democratie in Vlaanderen, Le "monde socialiste gantois" en de Gentse socialisten voor de Eerste Wereldoorlog*, op.cit., Deel II, Kroniek van een trage opgang.]
- (21) *Brochure, Het collectivisme. Debat tussen A. Buysse en A. Bogaerts*, Gent, volksdrukkerij, 1904.
- (22) E. ANSEELE, *Biefstukkenpolitiek*. Een verwijt waarop we fier zijn, in : *Documenten van en over Eduard Anseele*, Germinal-reeks, 1945, XII, 2, p. 22.
- (23) KADOC, *kiesblaadjes Gent-Eeklo, De trommel*, 30 mei 1912, p. 2.
- (24) G. VANSCHOENBEEK, *Edward Anseele (Edwardus Camillus) minister en socialistisch politicus*, op.cit.
- (25) s.n., *Van dag tot dag. De Bank van den Arbeid*. Na de Biefstukken-politiek van Anseele, in : *De Centenaar*, 3/3/1934, p. 1.
- (26) E. ANSEELE, *"Vooruit" en de Vlaamse beweging*, Gent, volksdrukkerij, 1913, pp. 10-11.
- (27) E. ANSEELE, *Biefstukkenpolitiek*. Een verwijt waarop we fier zijn, op.cit., p. 23.
- (28) H. LAMPO, *De sociale achtergrond bij Cyriel Buysse*, in : *De ring van Möbius*, Brussel/Den Haag, Manteau, 1966, p. 19. (Maerlantpocket 4).
- (29) Als concreet voorbeeld haal ik een brochure aan van Edward Anseele uit 1913 getiteld "Vooruit" en de Vlaamse beweging. Deze brochure is een verzameling van een aantal artikels verschenen in het dagblad Vooruit n.a.l.v. Hector Planquarts kritiek op de, voor hem, dubbelzinnige houding van Vooruit ten opzichte van het flamingantisme. Leo Picard beschreef deze brochure als : "... een onsamenhangend betoog met een vlucht in de literatuur.". Desondanks is het een "gesmaakte" bron, daar Anseele een groot aantal auteurs of revue laat passeren die door hem worden gewogen op hun waarde als auteur van sociale literatuur en ze ons materiaal voor onze studie levert.
- E. ANSEELE, *Vooruit en de Vlaamse beweging*, op.cit.
L. PICARD, *De geschiedenis van de Vlaamse en Groot-Nederlandse beweging*, op.cit., p. 173.